

ГЛОСАР РЕЛИГИЈСКИХ ПОЈМОВА

- ПРАВОСЛАВНИ ГЛОСАР –

www.pravoslovo.net

Агнец (ријеч по поријеклу старословенска); средишњи и најсветији дио проофоре (квасног хљеба), на коме је означено име Господа Исуса Христа, ИС ХС НИ КА, што значи "Исус Христос побјеђује", а који се приноси као жртва у богослужењу и служи за причест. Символички приказује Господа Исуса Христа, који као јагње - агнец узима гријехе свијета на себе и страда ради спасења истог.

акатист (слушати стојећи на ногама); химна благодарности. Православна химнографија познаје акатисте посвећене Светој Тројици, Часноме Крсту и неким светитељима. Акатист најшире употребе је онај који је посвећен Пресветој Богородици, "Возбраној војеводје", (заштитници Цариграда), ремек дјело византијске литургијске химнографије.

аксиос (достојан); (Јн.1,27); литургијска акламација (узвик) вјерника у току хиротоније црквенослужитеља. Аксиос указује не само на прихватање од стране заједнице њеног новог пастира, него има и смисао молитве за новохиротонисаног - да буде достојан!

амвон: уздигнути дио испред олтара у храму на којем свештеник стоји док чита Јеванђеље и проповиједа.

анамнеза (сјећање, успомена, спомен): главни дио Канона Евхаристије у којем се подсјећа на суштинске тренутке из историје спасења, почевши са Оваплоћењем, па све до Другог доласка Исуса Христа. Цијела Литургија има анамнетички карактер. Црква има свијест да се у Литургији "посадашњава" историјска и есхатолошка стварност Христове смрти, најсавршенијим узроком искупљења, кроз спомињање жртве на Крсту и изговарањем ријечи којима је установљена Света тајна Евхаристије.

анатема: анатемисање, чин крајње строгости, употребљаван у древности од црквене власти за оне који су проповиједали јерес, њиховим искључивањем из заједнице и осудом њиховог погрешног учења. Израз "Нека буде анатема" јавља се на крају излагања православног учења од

стране васељенских сабора, у смислу да ће онај који не исповиједа овакво учење бити подвргнут осуди Цркве.

анафора (узношење, подизање, принос): средишњи дио православне Литургије, који одговара Канону Евхаристије. Анафора се састоји од молитава благодарности, освећења и призивања, праћених симболичким покретима и радњама, за вријеме којих се врши претварање Светих дарова у Свете тајне.

антифон: црквена пјесма која се пјева наизмјенично између два хора или двије пјевнице у току богослужења.

антиминс (умјесто трпезе): литургијско платно на којем су представљена страдања Христова и полагање у гроб, а које се ставља на часну трапезу у олтару Цркве. На антиминсу се врши Света литургија. Антиминс садржи дио моштију светитеља и носи потпис наллежног епископа. Свештеник прима антиминс од свога епископа, чији потпис гарантује не само постојање евхаристијске зајелнице, него и светог заједништва које постоји између њега и свештеника. Освећени антиминс је апсолутно потребан за служење Свете литургије.

антропологија (човјек): хришћанско учење о човјеку, његовој личности и природи. Као основни елементи православне антропологије могу се навести: Божанско поријекло и онтолошко јединство човјечанства, човјек као лични јединствени субјекат створен по "лику" Божијем, стварно обновљење људске природе у Исусу Христу и кроз Њега.

аполегика (одбрана, оправдање): грана систематске теологије која покушава да докаже постојање Божије, кроз рационалне закључке или логичке доказе.

Апостол: богослужбена књига у којој се налазе Дјела апостолска и Посланице, а чији се дијелови (зачала) читају на богослужењима. Обично их читају чтеци.

апостолско прејемство (прејемство, наслједство, праћење): начин којим Црква чува јединствену и перманентну структуру апостолства Дванаесторице у свом историјском континуитету.

апофатика (оспоравање, оповргавање, негирање): апофатичка или негативна теологија (*via negativa*) јесте модалитет сазнања кроз негирање и напредовање, што је својствено Богу који остаје непознат и необухватив по

својој трансцедентној суштини. Због неизрециве тајне Његове личне суштине, Бог се не може познати по начину познања стварности створенога свијета, односно кроз тврдњу, узимајући концепте и категорије времена и простора. Апофатика више воли да тврди шта Бог није, него оно што Бог јесте. Као метода познања, апофатика означава доживљену стварност Божије егзистенције. За Православље, апофатика представља адекватан пут у разматрању о трансцендентном живом и ипостасном Богу.

архиепископ: поглавар једне Православне цркве. На примјер, први српски архиепископ постао је Сава Немањић (Свети Сава) 1219. год. Данас овај статус имају Грчка, Кипарска и Албанска црква.

архијереј: највиши свештенички чин, старјешина у једној епархији. На примјер, сваки епископ је архијереј.

архијерејски сабор: највиши законодавни и судски орган једне Православне цркве, који сачињавају њени архијереји (епископи). Свети архијерејски сабор бира нове архијереје, оснива нове епархије, бира архиепископа односно патријарха.

архијерејски синод: највиши извршни орган управне и надзорне власти у Православној цркви. Чланови Светог синода у Српској Цркви су патријарх и четири епископа, који се наизмјенично мијењају сваке двије године, док је патријарх стални предсједавајући члан.

архимандрит: првобитно значи старјешину над неколико манастира. Данас се чин архимандрита даје, не толико на основу угледа манастира, колико на основу личних заслуга и угледа манастирских старјешина.

аскеза (вјежбање, навика, подвиг): ослобођење од страсти или одвајање душе од пропадљивог живота, да би се дошло до стања бестрашћа кроз стицање врлина. Аскеза је један од саставних елемената православне духовности и једнака је са активном философијом врлина, првом степеницом активног пењања.

аутокефалност (аутокефалија, самосталност): самосталност једне Православне цркве у односу на друге православне цркве. Да би једна црква била аутокефална, мора да испуњава многе услове, као на примјер: да има сабор помјесних епископа, да изабира свога првојерарха, архиепископа или патријарха, да има одређену територију као јурисдикцију, да освећује миро за Свету тајну миромозања...

аутономија: нижи степен самосталности цркве. Поглавара аутономне цркве устоличава Мајка Црква (Васељенска патријаршија), тј. аутономна Црква не изабира свога првојерарха, нити има право да освећује миро. Аутономна православна црква данас је у Финској, Јапану.

Библија (књига, спис); назив дат Светом Писму, збирци религиозних списа Старог и Новог Завјета, које је Црква скупила и одабрала као оне које су написане по надахнућу Духа Светога, а које садрже ријеч или Откривење дато преко Мојсија, пророка у Исусу Христу које нам је предато од светих апостола. Библија садржи различита писмена дјела истог значаја за Откривење. Догматски и пророчки текстови стоје упоредо са псторијским описима, хронологијом, молитвама, грађанским уређењима, визијама... Библија је, изнад свега, ријеч Божија написана по надахнућу Духа Светога о икономији, домостроју спасења оствареном у Исусу Христу. Свето Писмо - Библија је вјерска књига која садржи истину Божију о творевини, не претендујући да буде научна књига, или књига космологије, биологије или историје.

Бог (највиша Суштина (Биће), лична Божанска егзистенција). Православна теологија даје апофатичко тумачење Божанске суштине и више воли категорију тајне и славословних појмова када говори о Богу - то је Име изнад сваког имена - (Филип. 2,9). Ареопагитски спис "О божанским именима", показује да се Бог не може ни дефинисати, нити ограничити створеним представама, те да је сам појам Бога релативан, јер се он односи на Његов однос са творевином, а не на тајну Његове трансцедентне суштине, односно на "надсуштаствену суштину" (уп. Небеска јерархија). Представу о Богу дао је сами Бог у Својим дјелима јављања у творевини и у Своме доласку оваплоћењем Сина у историји. Са свим теофанијама (богојављењима), којих је Стари Завјет пун, ипак се подвлачи свеопшта трансцедентност Бога. "Ја сам онај који јесам" (Изл. 3,14); то име је *par excellence* Божије име.

богојављење ((бого)јављање, показивање): Божије манифестовање, нарочито оваплоћењем Сина и јављањем Свете Тројице приликом крштења Господа Исуса Христа у Јордану. До четвртог вијека, празник Богојављења односио се на више догађаја из историје спасења: рођење по тијелу Сина Божијег, поклоњење мудраца и пастира Богомладенцу, крштење у Јордану и прво чудо у Кани Галилејској. Данас се празник Богојављења прославља 19. јануара по новом календару и односи се првенствено на празник крштења Господа Исуса Христа на ријечи Јордану.

богонадахнутост (инспирација, надахнуће списа Светога Писма као

цјелине): непосредно дјеловање Духа Светога, којим библијски писац постаје кадар да прими и тачно искаже и напише учење вјере и морала.

Богородица: Мати Божија, Дјева Марија. Канонска Јеванђеља не дају многе појединости о Дјеви Марији. Она је једина кћерка Јоакима и Ане (апокрифно Јеванђеље Јаковљево), који су је посветили да служи у храму. Родом је била из Назарета у Галилеји (Лк. 1, 26-27). Заручена је била за Јосифа - име које је споменуто у родослову у Јеванђељу по Матеју (1,16), а са циљем да се покаже да Исус, по свом физичком рођењу, припада јудејском народу, уписавши се у нисходној Давидовој линији. Због тих зарука Господ Исус Христос је сматран Јосифовим и Маријиним сином. (Лк. 3,23; 4,24; Јн. 6,24), иако Јосиф има законско, а не физичко очинство над њим (Мт. 1,20-25). Дјева Марија је примила благу вијест од анђела Гаврила да ће родити Господа (Лк 1,24-38). Богородица је била уз Господа Исуса Христа у свим великим тренуцима: обрезање, приношење у храм, бјекство у Египат, проповијед у храму, чудо у Кани, вријеме страдања, послије чега се о њој стара апостол Јован. Православно учење о Пресветој Дјеви Марији Богородици може се резимирати у неколико имена, а то су: Невјеста, Приснодјева, Богородица, Мати Божија, Дјева, Благодатна.

богумилство: учење хришћанске, дуалистичке секте неког Богомила (половина 9. вијека) у Бугарској, одакле се шири по Балкану у 12. вијеку.

брак, вјенчање: једна од седам Светих тајни и један од битних закона људске природе, који је Господ установио од почетка човјекове егзистенције. "И рече Господ Бог: Није добро да човјек буде сам; да му створимо помоћника подобног њему... А од ребра узетог од Адама створи Господ жену и приведе је Адаму... Зато ће човјек оставити оца свога и матер своју и прилијепиће се жени својој и биће двоје једно тијело" (Пост. 2, 18-24; уп. Мт. 19,19,5-6). Господ Исус Христос је благословио брак на свадби у Кани Галилејској. Хришћански брак разликује се у следећим елементима од других поимања брака:

- а) моногамијска природа брака - тјелесно и духовно јединство двију личности,
- б) светост тијела - јер је тијело "храм Духа Светога" (1.Кор.6,19),
- в) узајамно прихватање и посвећење,
- г) преношење живота кроз рађање дјете.

васкрсење: главно учење Православне Цркве о васкрсењу Господа Исуса Христа "у трећи дан по Писму". Васкрсењем Господа Исуса Христа потврђена је наша вјера у васкрсење мртвих и живот будућег вијека. Ова

доктрина вјере је унијета у Цариградски Символ вјере 381. год. Васкрс је највећи хришћански празник, јер се прославља живот који је побиједио смрт.

вечерње: свакодневно богослужење у храму. Означава почетак новог дана према црквеном богослужбеном циклусу.

воздух: највећи покривач за Часне дарове. Има облик мараме са двије траке. Њиме се на проскомидији и Литургији покривају дискос и путир.

возглас (узвикивање, проглашавање): Тако се зову кратка слављења Бога, која свештеник изговара гласно да сви чују, а не као дуже молитве које се читају тихо.

генеалогија (родослов): термин којим означава родослов Господа Исуса Христа. У Новом Завјету постоје двије генеалогije, генеалогија по Матеју (Мт.1,1-17) и генеалогија по Луки (Лк. 5,23-38). Обје генеалогije имају за циљ да покажу да Исус Христос по тјелесном рођењу припада јеврејском народу и да је из рода Давидова.

гријех прародитељски или првородни: чин прекида првобитне заједнице између Бога и човјека и посљедице тога догађаја. Гријех се зачео слободном вољом првог човјека кроз ђаволово кушање, али му он није сродан. Гријех није онтолошки принцип. То је производ злоупотребе човјекове слободе према Богу.

дарови (Часни дарови): хљеб и вино који су спремљени за Свето причешће. Прије освећења се зову предложени, тј. постављени, а после освећени.

диптиси или помени: двије дрвене плоче на склапање, намазане изнутра воском. Касније су слично уређене књиге од пергамента или хартије, на чијим страницама су исписана имена живих и мртвих, заслужних људи за Цркву. Нарочита је част бити унесен у диптих и помињан на проскомидији и на осталим богослужењима.

дискос: округли, метални тањир, на који се поставља онај дио просфоре који ће бити освећен за Причешће, а затим и честице од других просфора. Над њима се преко диска ставља звјезда.

догма, догмат (правило, мишљење, одлука, рјешење): учење вјере

формулисано на Саборима у којима Црква препознаје потпуни садржај и православно развијање апостолског учења, пренијетог било писаном или усменом традицијом.

доксологија (говорим, славим): славословни облик за исказивање моћи и величине Божије, у чину молитве, богослужења, Литургије, бесједништва и богословских расправа. Иначе, Православље наглашава доксолошку структуру догмата и идеју да је Црква храм Божије славе: "Стојећи у храму славе Твоје, чини нам се као да на небу стојимо" (уп. Ис. 6,1-3).

Дух Свети (Дух Божји; (Јн. 4,24; 2. Кор. 3,17)): Треће Лице Свете Тројице, о коме осми члан Символа вјере каже: "Вјерујем и у Духа Светога, Господа животворног, Који од Оца исходи, Који се са Оцем и Сином заједно поштује и заједно слави, Који је говорио кроз пророке".

ђакон (слуга, служитељ): црквени служитељ непосредно везан за епископа, изабран хиротонијом као онај који представља нижи чин и први степен свештеничке службе у Цркви. Ђакони помажу епископима и свештеницима, како у приношењу евхаристијске жртве, тако и у неким административним пословима.

Евхаристија (благодарење, захвалност): Света тајна установљена од самог Исуса Христа, кроз молитву благодарности и чином благослова хљеба и вина (Лк. 22, 19-20). Евхаристија је установљена на последњој, Тајној вечери Господа Исуса Христа са апостолима. Црква и Евхаристија су двије нераздвојиве стварности, јер је савез Новог Завјета запечаћен крвљу Исуса Христа. Света тајна евхаристије је најсветији дио Литургије. За православно теологију, Евхаристија није просто свештено дјело, него саборни центар цијелог црквеног живота.

егзарх: црквени великодостојник са компетенцијом намјесника патријарховог или викара, као и епископовог изасланика.

егзегеза (тумачење, објашњење): метода која ставља библијски текст у његов историјски и културни контекст и разумије његове теолошке поруке пазећи ма интегритет и јединство библијског Откривења. Егзегетска метода није независна, јер се Библија не тумачи без икаквог критеријума, него у Цркви и Црквом.

енергије - божанске, нестворене, (дјеловање, дејство, радња): учење о божанским нествореним енергијама чини суштинску карактеристику

Православља. Православна теологија схвата благодат као енергију и божанско дјеловање, лично и нестворено, кроз које човјек постаје "причасник божанске природе" (2.Петр.1,4). Св. Григорије Палама (+ 1359) прави разлику између а) Бића или суштине Божије и б) божанских нестворених енергија. Енергије не сачињавају ипостас, немају своју личну ипостас и не постоје независно. Енергије се контемплирају у једној ипостаси и манифестују се кроз ипостас, али оне саме нису ипостас.

еклисијарх: манастирско послушање. Главна дужност еклисијарха је чување богослужбених предмета, књига и разних драгоцености у Цркви. Помоћник се зове параклисијарх. У народу су за те службе позната имена клисар и црквењак.

епархија: црквено административно подручје којим управља епископ. Прве епархије у Српској православној цркви оснива Свети Сава 1219. године.

епиклеза (призивање ради освећења): дио Канона Евхаристије, гдје се заједница, у облику свештене молитве, обраћа Богу Оцу, да пошаље Духа Светога ради претварања Дарова у Тијело и Крв Христово ради освећења вјерних. У православној Литургији, освећење Дарова се врши молитвом призива Светога Духа, која слиједи одмах после ријечи установе Евхаристије.

епископ (надзиратељ, старатељ): служитељ највишег степена црквене јерархије, изабран кроз хиротонију да врши улогу првосвештеника евхаристијског сабрања, учитеља Јеванђеља и координатора служења и харизми у помјесној Цркви (епархији). Епископско служење јесте централно и неопходно Цркви, јер без епископа помјесна Црква не може бити призната као Црква. "Тамо гдје се налази епископ, ту нека буде и вјерни народ", каже св. Игњатије Богоносац у Посланици Смирњанима.

епитрахиљ: одежда коју на богослужењу носе свештеници и епископи. Без ове одежде свештеник не може да врши ни једно богослужење, нити свештенорадњу. Ставља се о врат и пада низ предњи дио тијела.

есхатологија (последњи, коначни); учење о последњим стварностима Спасења, или о васпостављању Царства Божијег или вјечнога живота, као крунисању искупитељског Христовог дјела, које ће се збити на завршетку историје, "Који ће доћи у пуној слави да суди живима и мртвима" (Еф. 1,20-23; 1 Сол. 5,1-11). Есхатологију не треба мијешати са

"свршетком свијета"- не треба је на то ограничити. Есхатологија се односи на нови поредак егзистенције, на стање крајњег преображавања.

житија: књиге које садрже биографије светаца распоређених по мјесецима у години.

жртвеник: дио олтара гдје се врши проскомидија.

звјездица: двије узане, металне полукружне траке, које су спојене у тјемени тако да се могу раставити унакрст (као слово X). Ставља се на дискос преко честица које се спремају за Свето причешће. Символички представља звијезду која се појавила на небу и објавила рођење Господа Исуса Христа.

игуман: старјешина православног манастира. Игуман у договору са осталом братијом манастира поставља остале монахе манастира у службу, на примјер иконома, еклесијарха. Основна дужност игумана је да буде духовник и учитељ вјере и живота у манастиру.

икона (слика, представа, икона): свети лик, света слика која представља Господа Исуса Христа, Пресвету Богородицу, или свете. Као ликовна представа икона може имати свој историјски аспект, естетски и археолошки, али она припада богослужењу Цркве, заједно са Светим Писмом и Светим тајнама. Она није украс него визуелно саопштавање невидљиве божанске стварности, која се манифестује у времену и простору. Икона је последица Оваплоћења Господа, јер је Господ Исус Христос "икона Бога невидљивога" (Кол. 1,15). Икона изражава божанску енергију. Иконе се не поштују на материјалној основи. Поштовање се указује насликаној личности, а не материји од које је направљена икона. Иконограф треба у свему да поштује податке из Светог Писма. У историји Православља познате су чудотворне иконе - оне сведоче о светоме или о Божијем присуству у времену и простору.

икономија (домострој, управљање, план): Божији план у погледу судбине твари и човјека; динамички личносни карактер Божанства, кретање у Божанској вољи, које се темељи на Његовој љубави према човјеку.

иконостас: преграда која дијели брод храма од најсветијег дијела - олтара. На иконостасу се налазе иконе по тачно утврђеном распореду. На иконостасу постоје троја врата, двери: сјеверне, средишње или царске и јужне двери.

ипостас: у јелинској философији ипостас је означавао истинско постојање бића. Значио је - "природу", "суштину". Касније у хришћанској православној теологији долази до поистовјећења "ипостаси" и "лица личности". За православне јединство Божије, један Бог и онтолошко начело, или "узрок", личног тројичног Бога чини ипостас, тј. личност Оца.

исихазам (ћутање, тиховање, унутрашња усредсређеност); аскетска традиција монашког поријекла (IV-V вијек), која се организовала као прави покрет духовног и богословског препорода, увођењем "Исусове молитве" као начина стварања стања унутарњег усредсређења и мира гдје душа слуша и отвара се Богу. Исусова молитва састоји се из ријечи: "Госпode Исусе Христе, Сине Божији, помилуј ме грешнога". Прави оснивач исихазма јесте Јован Лествичник (+ 649), писац "Рајске лествице", у којој препоручује монолошку молитву. Исихија ствара стање гдје се практикују врлине, од којих су најважније: чистота срца, покајање, а нарочито уздржање, трезвеност.

исхођење: начин на који Свети Дух има ипостасну егзистенцију од Оца, начела јединства и заједничког извора Божанства, Који рађа Сина и исходи Духа Светога. Дух суштински исходи неисказано од Оца.

исповијест или покајање (духовна промјена, кајање): Света тајна у којој вјерник, силом Духа Светог и молитвом Цркве, прима опроштај гријехова учињених послје Крштења, ради обнове своје заједнице са Богом и помирења са литургијском заједницом чији је он члан. Тајна исповијести претпоставља четири елемента: а) кајање б) исповиједање гријехова в) молитву за опроштај г) помирење са заједницом, које се манифестује Светим причешћем. Покајање има стални карактер и може се вршити независно од Причешћа.

Јеванђеље (блага вијест): у Новом Завјету под Јеванђељем се подразумијева: блага вијест или откривање славе Божије у личности и спаситељском дјелу Господа Исуса Христа, као и порука или садржај тог Откривења садржаног у Његовој проповеди и учењу. Оно представља благу вијест мира и љубави коју је Бог донио на земљу, одређену свима и за сва времена. То је позив који укључује све без икакве разлике: "... било Грци, било Варвари, мужеви, жене или дјеца, сви подједнако, сиромашни и богати, учени и неучи не искључујући ни робове" (Јевсевије Кесаријски, Јеванђељска припрема, књ. I, 1,6). Од самог почетка Црква је под Јеванђељем подразумијевала сву усмену традицију или предање проповиједи Господа Исуса Христа. Током времена, термин је почео да значи и тачну и одређену форму те усмене традиције, односно збирку

новозавјетних књига. Постоје четири паралелна јеванђељска текста, сачувана на грчком језику, и сваки садржи Јеванђеље у цјелини, представљено на начин својствен писцу: Јеванђеље по Матеју, Јеванђеље по Марку, Јеванђеље по Луки и Јеванђеље по Јовану.

јектенија: кратка молитва током богослужења коју води свештеник или ђакон а народ одговара. На примјер: Свештеник: "Да цио овај дан буде савршен, свет, миран и без гријеха, од Господа молимо". Народ: "Подај Госпoде". Постоје велика, мала, сугуба и прозбена јектенија, а посебно јектенија за умрле.

јелеосвећење: једна од седам Светих тајни Православне цркве којом призивањем благодати Светога Духа од стране свештеника болесник прима исцјељење тијела и опроштај гријехова. Непосредно мјесто које говори о овој Светој тајни налази се у Посланици св. апостола Јакова 5, 14-15: "Болује ли ко међу вама? Нека позове презвитере црквене, и нека се моле над њим, помазавши га уљем у име Госполње..."

јерархија (свето управљање или власт): обухвата службе потврђене хиротонијом, које имају власт да руководе у Цркви. Значи исправно схваћено, јерархија обухвата епископе, архиепископе, патријархе, једном рјечју јерархе.

јерођакон: ђакон у монашком чину.

јеромонах: монах, који врши све свештене радње (Свете тајне).

калуђер: популарни назив за монаха на Истоку, према грчкој ријечи калогерос - добар старац.

камилавка: посрбљени грчки назив за клобук без обода, у облику ваљка (цилиндра), којим су у почетку покривали главу само монаси, а касније и свјетовно свештенство.

канон (мјера, правило, закон); има више значења:

а) Канон Светога Писма, или списак светих књига прихваћених од Цркве да су написане по надахнућу Духа Светога и обухватају Божанско Откривење. Црква је на основу предања одредила Канон списа: Канон Старог Завјета и Канон Новог Завјета.

б) Црквени канони, или правила, одредбе у погледу хришћанске етике, богослужења, дисциплине клира, монаштва, црквене организације и јурисдикције, које су одредили васељенски или помјесни сабори.

Уопштено канони представљају црквено законодавство које формира предмет канонско право.

ц) Канон на јутрењу сачињава низ пјесама, састављених на основу девет библијских пјесама, које се пјевају пред Хвалитним (други дио јутрења које обухвата псалме: 148,149,150), а њихово уобличавање приписује се светом Андреју Критском (VII-VIII вијек).

катафатичко: позитивно богословље (теологија) дозвољава дефинисање Бога појмовима: Премудрост, Сведржитељ, Творац, ... Катафатичко богословље није никаква супротност апофатичком, напротив, једно друго допуњује.

кашичица: златна или позлаћена кашика са крстом, којом се на Литургији причешћују вјерници.

кондак: кратка богослужбена пјесма посвећена празнику или светима.

копље: служи на проскомидији за вађење Агнеца и других честица из просфоре. Копљем се режу и честице за Причешће.

Крмчија: зборник црквених канона. Преведен је са грчког језика и у прво врмјеме звао се Номоканон. Од 13. вијека у Русији се појављује нови назив - Кормчаја. Номоканон или Крмчија је збирка црквених правила (канона) и грађанских закона (нома), који се односе на Цркву; Свети Сава је назвао тај корпус правне садржине Законоправило.

крсна слава: свечани породични празник, којим се прославља заштитник дома, одређени светац. На тај дан се узносе молитве заштитнику да буде заступник пред престолом Творца. За крсну славу је најпотребније имати свијећу, славско жито и славски, крсни колач. Крсна слава је карактеристична за српски народ.

крст: један од првих хришћанских симбола који представља тајну хришћанске вјере, страдање и смрт, кроз распеће Господа Исуса Христа.

крштење: Крштење је једна од Светих тајни коју је Спаситељ непосредно установио (Мт. 28,18-19), а апостоли практиковали (Дела 2,38; 10,48), као чин увођења у историју спасења (Мт. 3,11). Обред крштења јесте обред увођења у хришћанство. Он обухвата: припремање постом, одбацивање и одрицање од старог човјека, исповиједање праве вјере (Символ вјере) погружење у освећену воду крштења, призивање имена

Свете Тројице, као и Света тајна миропомазања – у којој новокрштени прима печат дара Духа Светога. Крштење дјеце се практикује, иако дјеца немају лични гријех и не могу вољно исиовиједати своју вјеру због незрелости, ипак дјеца својим зачећем примају опште стање пале, људске природе. Забрањено је друго или поновно крштење - али се дјеца могу поново крстити ако се не зна, да ли су крштена.

ктитор: оснивач манастира и онај на кога оснивач пренесе своја права. Касније се ктитором назива и сваки издржавалац манастира, па и велики приложник. Затим ктитори су и они који помажу манастир сталним годишњим прилозима или једним већим прилогом.

литија: опход, поворка вјерника око храма, кроз насеља и поља за одређени празник, на челу са свештенством. Тада народ и свештенство узносе молитве за народ тога краја, за усјеве...

Литургија (служба, служење, јавна служба): у савременом рјечнику Литургија има уже одређено значење и означава чин Свете тајне причешћа. У почетку појам се односио на богослужење које је Црква вршила заједнички, јавно на молитвеним мјестима. Православна Литургија има дубоки мистагошки и црквени карактер. Литургија није прости емоционални ни естетски чин, нити пак само церемонијални аспект који кулиминира у Евхаристији, него је суштинско доживљавање и симболичко представљање икономије спасења. Осим чина приноса - проскомидије (припреме), који је постао чин за себе, православна Литургија обухвата два главна дијела: Литургију оглашених (некрштених), која чини мисионарски дио Литургије, и Литургију вјерних или евхаристијски сабор, тј. освећујући дио. Света литургија се служи сваке недеље и за сваки празник. У манастирима се, зависно од типика тог манастира, служи сваки дан.

метанија: велики наклон који се чини углавном пред великим светињама иконама, моштима, уз прављење знака крста.

метох: у прво вријеме тим именом је означавана монашка земљорадничка колонија једног манастира, у којој су живјели само монаси и обрађивали земљу. Данас се метохом назива свако имање једног манастира, које је удаљено од манастира, додијелено манастиру као завјештање.

метохија: област једног црквеног властелинства, која је обухватала неколико села, па и двадесет. Средиште метохије је у метоху, који је

добијао назив по светитељу, свецу коме је и црква у метоху посвећена.

миро: уље које освећује поглавар једне Цркве (архиепископ, патријарх) скупа са епископима, а служи за вршење Свете тајне миропомазања.

Минеј: (има их дванаест); богослужбене књиге у којима су календарским редом, по датумима, изложене службе светих (за сваки мјесец посебно). Постоје Празнични и Општи минеј.

миропомазање: Света тајна додјеливања дарова Духа Светога, која се врши призивањем Духа Светога и помазивањем светим миром, којим се новокрштени печати као "свештеник" и "цар" у свеопштем свештенству Цркве. Миропомазање је тајна Духа Светога, који освештава и печати светошћу Христовом. Крштење и миропомазање чине јединствени светотајински чин.

митра: дио архијерејске богослужбене одежде, носи се на глави. Остатак од византијских царева.

митрополит: епископ који сједи у главном граду једне области, "мајци градова" и има право части међу епископима.

монаштво (самац, усамљеник): начин јеванђелског живота, посвећен молитви, созерцању и подвигу, у потпуном повлачењу од свијета и у потпуном послушању свога духовног оца. У току историје монаштво се развијало у два облика: а) анахоретски или отшелнички облик, који се састојао из потпуног повлачења, удаљавања од свијета, и б) киновийски или општежиће - живот у организоваој заједници или манастиру.

мошти: тијело или дио тијела неког светог, које се чува као велика светиња. Свете мошти су извор Божанске енергије.

надбедреник: четвртасто платно са крстом или иконом које виси о појасу свештенику или епископу. Носе га само одликовани свештеници, протојереји, протосинђели и архимандрити.

нафора: квасни х.геб који се освећује за вријеме Литургије и дијели вјерницима на крају богослужења.

налоњ: тетрапод који се износи испред царских двери да би се на њега ставило Јеванђеље приликом читања на Светој литургији. Налоњ се

износи и приликом проповиједи свештеника, или се на њему налази икона.

наруквице: платнени стезњаци, којима свештеник и ђакон везују крајеве рукава од стихара, да би при богослужењу били боље причвршћени.

Номоканон: види Крмчија

нурија: назив за парохију у јужним областима Балканског полуострва.

обожење: учествовање вјерника у животу Божијем кроз божанске енергије. Онтолошки садржај заједнице човјека са Богом. Обожење је стање преображења човјечанскога, "превазилажење" створене природе кроз њено консолидовање у истинској егзистенцији и поновно актуелизовање могућности која јој је дата од почетка. "Бог је постао човјек да би човјек постао бог", рекли су Свети оци.

оваплоћење (очовјечење, уселење Бога у тијело човјеково): Учење вјере коју је донио Никејски сабор, по коме се друго лице Свете Тројице, Син Божији оваплотио од Духа Светога и Марије Дјеве и постао човјек. Оваплоћење представља велику тајну хришћанске вјере: Бог се јави у тијелу (1. Тим. 3,6).

оглашени, катихумени: људи који се припремају за крштење. Црква им дозвољава да присуствују првом дијелу Литургије, Литургији оглашених, који је мисионарски и поучава их у вјери.

олтар: најсветији дио храма, који је од осталог дијела храма одвојен иконостасом

омоусисос (једносуштан): небиблијски теолошки појам, усвојен на Никејском сабору (325.г) да би се дефинисала истовјетност оваплоћеног Логоса са Оцем и једносуштност Сина (Логоса) Оцу.

орар: дуга литургијска одежда коју ђакон ставља преко лијевог рамена. Један крај пада низ леђа, а други крај орара ђакон држи трима прстима десне руке, дајући њим знак појцима када требају почети да пјевају. Орар носе ђакони на богослужењу, као што свештеници носе епитрахил.

Откривење: дјеловање којим Бог открива себе створеноме свијету.

Божанско учење не треба да се схвати само као саопштавање учења, јер се Бог открива и преко дјела, догађаја, знакова и чуда.

паламизам: назван по св. Григорију Палами (1296-1359.), теологија о Божанској нествореној енергији, која исходи из Божанске суштине као из увијек извирућег извора. Енергија постоји од вјечности заједно и сједињено са Божанском суштином.

парастос: молитва за умрле, која се чини за четрдесет дана, полугодишње, годишње...

парохија: најмања црквено-административна област у Православној Цркви, коју опслужује парохијски свештеник, парох.

патристика, патрологија: наука која излаже историју и садржај учења отаца Цркве. То учење је сажето као предање и прихваћено је од цијеле Цркве. Патристичко предање има карактер догматске синтезе на којој су радили: апостолски мужеви, апологете, мученици, исповједници, црквени писци, оци Цркве. У обичном говору, класични период патристике завршава се са св. Јованом Дамаскином (753. г.), али то не значи да се патристички дух није продужио.

патријарх: поглавар аутокефалне Православне Цркве са степеном патријаршије, којег бира Свети архијерејски сабор и који на тој дужности остаје доживотно. Српска Црква је подигнута на степен Патријаршије у вријеме цара Душана 1346. год.

Педесетница (педесетница, педесети дан): догађај и празник силаска Светога Духа на апостоле у педесети дан по Христовом васкрсењу. Овај догађај је наговјештен у Староме Завјету као месијанско пророчанство (Јоил 3,1; уп. Дап. 2,1-21). Иначе у Старом Завјету празнована је Педесетница као дан примања Закона на Синају. Са Педесетницом почиње "икономија" Духа Светог, као онога који сабира народ Божији у Христовом тијелу.

подобје: стање савршенства које је позван да постигне човјек, створен по лику Божијем. Подобје јесте основно усмјеравање и кретање лика ка Божијем савршенству, одакле и динамички карактер православне антропологије и духовности. Подобје је оно што нам је задато, што је наш задатак да постанемо.

Православље (права слава, вјера): учење које је непосредно,

непрекидно повезано са апостолским предањем, посредством патристичког и неопатристичког богословља. Православље се поистовјећује са самим апостолским предањем онаквим какво је било потврђено и развијано сагласношћу саборне Цркве...

Предање (преношење): Православна Црква дала је највећу важност Предању у двоструком његовом смислу, схвативши га као: цјелокупно Христово дјело у времену, тј. као апостолску заповијест предату Цркви, начин преношења божанског Откривења у времену преко Цркве. Предање није други извор Откривења, поред Светог Писма, него његово стално начело, критеријум и посредник. Свето Писмо и Свето предање чине цјелину.

презвитер (свештеник, старјешина, старац): служитељ другог степена свештенства. Свештеници - презвитери у хришћанским заједницама одређени су за пастире Духом Светим (Дап. 20,28). Они имају пастирску улогу. Презвитере рукополаже епископ. Презвитер прима антиминос од свога епископа, чије име сломиње на Литургији. Презвитер је свештенослужитељ, проповедник и пастир (1Тим. 4,13). Он, дакле, води вјерни народ ка Христу.

престоне иконе: главне иконе на иконостасу: икона Господа Исуса Христа, Пресвете Богородице, св. Јована Крститеља и храмовне славе.

претварање евхаристијско (преложење, промјена, преображај): претварање евхаристијских дарова хљеба и вина у Тијело и Крв васкрслог Господа, призивом - епиклезом Духа Светога, а да они ме мијењају својства. Претварање је главни дио евхаристијске Литургије, врхунац црквеног богослужења.

причешће (заједница, учешће, општење); један од суштинских момената православне Литургије. Без Причешћа, аспект Литургије као заједнице био би изгубљен. Литургија без Причешћа служитеља и вјерника не постоји. Вјерници прилазе на ђаконов позив: "Са страхом Божијим и вјером приступите", и узмају Тијело и Крв Христову - причешћују се пречистим Даровима на своје спасење.

прокимен (оно што лежи напријед или прел нечим): тако се зову стихови из Светог Писма, обично из псалама, који се поју пред читање Апостола, Јеванђеља или Паримија (дијелова из Старог Завјета). Изабрани су тако да се могу примијенити на празник који се слави.

Пролог: црквена књига, зборник кратких светитељских житија и поука распоређених по мјесецима и данима.

промисао (предвиђање, старање): начин на који Бог управља и руководи свијетом према коначном циљу ради којег је и створен свијет, унутар своје стваралачке и искупитељске икономије, домостроја спасења.

проскомидија: уводни дио Литургије, на коме се припремају хљеб и вино за најсветији тренутак Литургије, за Свету тајну евхаристије када се освећују.

просфора: принос, квасни хљеб од пшеничног брашна, састављен из два дијела. На горњем дијелу је утиснут печат, који представља квадрат са крстом у средини. Међу крацима крста је натпис ИС ХС НИ КА, што значи Исус Христос побјеђује. Просфора је предложени дар који се освећује.

протојереј: види протопрезвитер

протођакон: ђакон по части и одликовању у Српској православној Цркви.

Протопрезвитер: у историји Српске Цркве црквени старјешина над извјесним бројем парохијских свештеника у одређеној области - протопрезвитеријату. Данас у СПЦ има протопрезвитера (протојереја) по части, који немају административних функција, које има окружни протојереј, данас назван архијерејски намјесник.

путир: чаша у којој се освећује вино за вријеме евхаристијске Литургије и из које се причешћују вјерници.

рипида: махалица. У древна времена је ђакон њоме тјерао муве од Светог причешћа. Данас се праве дрвене или металне рипиде у облику плоче са иконом у средини, а које дјеца носе у току богослужења или у литијама...

сабор – саборност: од почетка Црква је дјеловала саборно и та стварност одговара самом њеном бићу. У том смислу сабор је не само израз Цркве, него установа која одговара структури Цркве. Са друге стране васељенска Црква има саборну структуру и она се конституише као саборна заједница помјесних цркви. Саборна структура Цркве нарочито се примјећује у чину хиротоније епископа. Сабор није проста установа

преузета од лаичких власти, то је начин на који Црква егзистира - на начелу саборности гдје је $1+1=1$.

сабор васељенски (сабрање епископа који представљају цијелу Цркву): саборни начин да се васељенски епископат изјасни о предметима вјере и дисциплине. И поред тога што епископ има одређену помјесну службу, он има саборну одговорност о питањима од општег интереса Цркве. Православна Црква признаје седам сабора са васељенским карактером, а они су:

1. Никејски сабор - 325. год.
2. Цариградски сабор - 381. год.
3. Ефески сабор - 431. год.
4. Халкидонски сабор - 451. гол.
5. Други цариградски сабор 553. гол.
6. Трећи цариградски сабор - 680. год.
7. Други никејски сабор - 787. год.

Света тајна: У теологији представља појам свете или свештене радње или тајне. Тајна је, у ствари, конкретизовање духовне стварности, тј. светости преко покрета - радњи свештеника над одређеном материјалном стварношћу. Свете тајне, (њих је седам, мада су све свете радње у Цркви Свете тајне), представљају човјеково додиривање Бога по допуштењу и милости Творца. Тајне преносе Божију благодат која усавршава живот човјека. Свете тајне су: Крштење, Миропомазање, Евхаристија, Исповијест, Брак, Јелеосвећење, Рукоположење. Свештенорадње су, на примјер, опијело, водоосвећење, освећења икона, одежди и друго.

Символ вјере: Термин "Символ вјере" једнак је са термином "Вјеровање", који има опште значење и треба да нас научи основним догматима вјере, да бисмо знали сваког тренутка кога исповиједамо својом вјером и гдје припадамо. Никеоцариградски Символ је утврђен на Првом и Другом васељенском сабору и отуда му такав назив.

синђел: унапријеђени (одликовани) јеромонах. Најчешће живи у епископском двору и помаже епископу.

синергија (сарадња): одговор вјерника па позив Духа Светога. Тајанствена и слободна сарадња благодати Божије и човјекове воље.

Служебник: црквена богослужбена књига, која у себи садржи молитве и обреде вечерње, јутрење и литургијске.

солеја: узвишени дио храма испред олтара на коме се налазе пјевнице и свијећњаци. Ту се вјерници причешћују.

спасење (ослобођење): дјело којим Бог оваплоћењем, смрћу и васкрсењем Сина Свога Исуса Христа, поново ставља човјека у стање личне заједнице са Собом, дајући му клицу новог вјечног живота.

Србљак: црквена богослужбена књига у којој су сакупљене службе, а донекле и кратка житија српских светитеља.

ставропигија: манастир или парохијска црква изузета испод јурисдикције надлежног епископа и потчињена директно патријарху или архиепископу.

стихар: одежда коју носе на богослужењу сви свештенослужитељи од чтеца до архијереја. Изгледа као затворена дуга хаљина, дугих рукава.

типик: правило за црквена богослужења, као и правила за монашки живот у манастирима.

топлота: топла вода која се сипа у путир непосредно пред Причешће, како би ово било топло и подсећало на живу Крв Господа Исуса Христа.

трапеза (часна трапеза): назива се још и Свети престо. Четвороугаони сто на средини олтара на коме се освећују дарови. Символише гроб и Престо Господњи.

Требник: црквена богослужбена књига која садржи молитве за чинове крштења, опијела, брака... Требник је најзначајнија богослужбена књига за парохијског свештеника.

Триод: црквена богослужбена књига. Постоје Посни и Цвијетни триод. Посни садржи црквене пјесме и молитве које се читају на богослужењима уз Велики васкршњи пост. Цвијетни триод садржи молитве и службе које се читају на богослужењима од Лазареве суботе до Недеље свих светих послвије Педесетнице.

Тројеручица: необично поштована чудотворна икона на којој је насликана пресвета Богородица. Икона се налази у Хиландару, на Светој Гори - Грчка.

Тројица: главно и изричито учење Новозавјетног откривења, па према томе и хришћанства, по коме Божанска суштина постоји као Тројица Ипостаси или Личности. Догмат о Светој Тројици је главни догмат. У Новом Завјету вјеру у једнога Бога у Три Лица потпуно је открио сам Господ Исус Христос. На Спаситељевом крштењу у Јордану јавила су се Три Лица: Отац, који потврђује Својим гласом са неба: "Ово је Син мој љубљени који је по мојој вољи"; Дух Свети који је у виду голуба сишао на Исуса Христа; Син који иако безгрешан, прима крштење од Јована "да би се испунила свака правда" (Мт. 3, 16-17). Учење о Богу, једноме по суштини и тројичном по Лицима, рано се утврдило и јавља се у неким симболима вјере већ у другом вијеку.

тропар: богослужбена пјесма благодарности, која се односи на неког светитеља или празник и углавном садржи најважније моменте из живота светог или догађаја. Тако имамо нпр. тропар св. Николи, св. Јовану или пак тропар за Божић, Васкрс...

фелон: горња свештеничка одежа. Покрива цијело тијело позади, а напријед је исјечен да би ослободио руке.

харизма (дар): сем свештеног служења, које формира јерархијско свештенство, одређено по поретку кроз хиротонију, у тијелу Цркве постоје дарови које Дух Свети лично дијели. Црква се не зида само служењима свештеника, него и харизмама вјерника. Харизма је заправо дар, врлина Духа Светога.

Хиландар: српски православни манастир на Светој Гори. Подигли су га св. Симеон Немања и његов син св. Сава 1198. г.

хиротонија (чин полагања руке, полагање руку): Света тајна у којој се, молитвом призива Дух Свети и полагањем руку једног, два или три епископа посвећују свештенослужитељи у одређени степен - ђакон, презвитер, епископ.

христологија (помазаиик): православно учење о двије природе у личности Господа Исуса Христа: божанској и човјечанској.

царске двери: централна врата на олтару кроз кроз која смије пролазити само свештенство, док служи, или епископ и када не служи.

целивајућа икона: икона светог или празника или храмовне славе која на налоњу стоји на средини цркве и коју вјерници цјеливају при

уласку у храм као и при изласку.

Часослов: богослужбена књига, зборник молитви и псалама, распоређених на свакодневне службе (јутрења, часови, вечерња, полуноћница и др).

ДОДАТАК

Преглед чинова и ословљавање у свештенству и монаштву Српске Православне Цркве

Чин и ословљавање у **мирском свештенству:**

ђакон се ословљава са **часни оче**
протођакон се ословљава са **пречасни оче**
презвитер (јереј, свештеник) се ословљава са **пречасни оче**
протонамјесник се ословљава са **пречасни оче**
протојереј (протопрезвитер) се ословљава са **високопречасни оче**

Чин и ословљавање у **монаштву:**

јерођакон се ословљава са **преподобни оче**
архиђакон се ословљава са **преподобни оче**
јеромонах се ословљава са **преподобни оче**
синђел се ословљава са **преподобни оче**
протосинђел (игуман) се ословљава са **високопреподобни оче**
архимандрит се ословљава са **високопреподобни оче**
игуманија се ословљава са **високопреподобна мати**

Епископ се ословљава са **Његово Преосвештенство**, или у непосредном обраћању **Ваше Преосвештенство**

Митрополит се ословљава са **Његово Високопреосвештенство**, или у

непосредном обраћању **Ваше Високопреосвештенство**
Патријарх Српске Православне Цркве се ословљава са **Његова Светост**,
или у непосредном обраћању **Ваша Светости**